

*Межуєва І. Ю.,**кандидат педагогічних наук, доцент,**доцент кафедри перекладу**ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»*

КОМУНІКАТИВНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ У НЕМОВНИХ ЗВО

Анотація. У статті розглядається «комунікативно орієнтований підхід» як загальний напрям у викладанні іноземної мови, що містить різні методи, прийоми й техніки навчання. Метою статті є розгляд можливості й принципів комунікативно орієнтованого підходу, переваги його застосування для навчання іноземним мовам у немовних вищих навчальних закладах і визначення ефективності його використання для формування професійної компетентності студентів. Теоретичною основою дослідження стали праці відомих вчених: Л. Щерби, М. Герберта, С. Крашен, Р. Олрайта, Р. Ріверса. Під час розв'язання завдань роботи були застосовані такі методи дослідження: вивчення спеціальної літератури; опрацювання та узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду; метод класифікації. Простежені сучасні методичні підходи до процесу навчання іноземним мовам. Проаналізовано їх основні риси, цілі й можливості. У процесі розгляду питання встановлено, що переорієнтація методики навчання на користь підходів, спрямованих на розвиток мовної діяльності, має об'єктивний і глобальний характер, який зумовлює викладання іноземних мов. Отже, можна констатувати, що різні методичні підходи, які використовувалися в процесі викладання іноземної мови протягом довгого часу, не забезпечували умов, достатніх для формування комунікативної компетенції студентів. Сучасний комунікативний метод являє собою гармонійне поєднання багатьох способів навчання від усного й писемного мовлення до читання та сприйняття мови на слух. Використання комунікативного методу навчання знімає мовний бар'єр. Таким чином, для підвищення ефективності навчання студентів немовних вишів необхідно використовувати комунікативний підхід, кінцева ціль якого – сформувати особистість розвинену, освічену, здатну використовувати іноземну мову як засіб встановлення взаєморозуміння між різними національностями. Подальші перспективи дослідження полягають у розробці питань, що розглядалися у статті. З огляду на те, що в основі будь-якого практичного методу навчання іноземної мови лежить теорія, то пошук нових, ефективніших прийомів і засобів навчання комунікативної граматики, що дозволяють комуніканту будувати граматично правильні речення, займає провідні позиції.

Ключові слова: комунікативність, принципи комунікативного підходу, формування, розвиток, вплив.

Постановка проблеми. Соціальне замовлення суспільства надає першорядний вплив на цілі й зміст навчання іноземної мови. Так, у 60–80-х роках минулого століття в програмі навчання іноземної мови в немовних вишах ставилося завдання навчання читанню оригінальної літератури за фахом. Для випускника немовного вишу того часу можливість усного спілкування з іноземним колегою за професійною діяльністю була нерозв'язаним завданням.

В умовах ділових, культурних і наукових зв'язків із зарубіжними країнами, що стрімко розширюються, до випускників немовних вишів пред'являються інші вимоги, а саме практичне володіння мовами міжнародного спілкування як у загальногуманітарних цілях, так і у своїй професійній діяльності. Сучасний фахівець будь-якого профілю повинен вміти використовувати іноземну мову не тільки для пошуку й аналізу інформації в іноземних джерелах, а й для міжкультурної комунікації в ситуаціях соціально-культурної сфери спілкування, а також як засіб професійного спілкування, що дозволяє розв'язувати професійні завдання в усіх видах мовленнєвої діяльності з урахуванням історичних, культурних, соціальних, політичних і психологічних особливостей іноземних партнерів. Таким чином, курс іноземної мови в немовному виші в сучасних умовах слід розглядати як багатоаспектний освітній продукт, а питання комунікативного навчання іноземної мови набувають особливого значення. Однак дотепер існує незадоволеність процесом навчання іноземної мови, тому що наявний підхід не забезпечує належним чином розвиток комунікативних якостей і вмінь, необхідних студентам в їхній майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Комунікативно орієнтований підхід до навчання іноземної мови (communicative approach) – зовсім не нова методика: за кордоном вона з'явилася приблизно в 60-х роках минулого століття. У нашій країні набула поширення приблизно в середині 90-х, коли студенти, які вивчають англійську мову, почали скаржитися, що «знають граматичні структури, розуміють, про що йдеться, але говорити не можуть».

Аналіз становлення, розвитку й активного використання такого підходу в навчанні іноземних мов виконаний у працях відомих вчених: І. Зимової, Є. Пасова, Л. Щерби, М. Герберта, С. Крашен, Р. Олрайта, Р. Ріверса [1, с. 12]. Зокрема, характеризуючи поняття «комунікативність», професор Є. Пасов зазначає багатогранність такого терміну. Водночас їм констатується, що однією зі складових частин комунікативного методу навчання говоріння в цілому є функціональність. «Це означає, що будь-яка дія особи, що навчається, в опануванні граматичними явищами проводиться за наявності в нього й за усвідомлення ним мовної функції («Підтвердь...», «Запитай...», «Переконай...» і таке інше), а не формального завдання («Встав...», «Зміни...» й таке інше)» [2]. Є. Пасов доходить висновку, що функціональність може бути засвоєна тільки через функціональність. У цілому можна говорити про те, що принцип функціональності визначає насамперед адекватний процесу комунікації відбір матеріалу, тобто відбір із тих сфер комунікації, до участі в яких ми готуємо учнів [3, с. 78].

Натепер ученими визнається найефективнішим комунікативно орієнтований метод навчання іноземним мовам (І. Бім, П. Гурвич, Б. Лапідус, Є. Пасов, J. Richards, M. Swan, P. Medgyes, A. Maley та інші). Учені вважають за доцільне послідовніше врахування саме комунікативної функції мови й розгляд її як первинної під час визначення як цілей, так і змісту навчання. Як наслідок, поряд із поняттями «лексичний», «граматичний» і «фонетичний мінімум» з'явився термін «комунікативний мінімум», що містить набори мовних інтенцій (комунікативних намірів, мовних завдань), переліки мовних формул, типових ситуацій спілкування та таке інше.

Орієнтація на комунікативні цілі навчання зумовлює загальний методичний підхід до навчання та, звичайно, відбивається на всьому змісті навчання. «Аналіз методичних концепцій показує, що комунікативно орієнтоване навчання є моделлю процесу спілкування, готує учнів до практичного спілкування іноземною мовою, робить головним засвоєння певного змісту спілкування, а допоміжним – засвоєння ізольованих мовних структур» [4, с. 5].

Мета статті – розглянути можливості й принципи комунікативно орієнтованого підходу до навчання іноземним мовам у немовних вищих навчальних закладах (далі – ВНЗ) і визначити ефективність його використання для формування професійної компетентності студентів.

Виклад основного матеріалу. Використання комунікативно орієнтованого підходу в навчанні іноземних мов у вищій дозволяє реалізувати принцип діалогічності, який є одним з основних елементів такого підходу. Особлива увага за такого підходу приділяється ролі викладача. Водночас організація плідної взаємодії викладача й студентів стає одним із критеріїв професіоналізму викладача. Цьому може сприяти відмова від авторитарної педагогічної парадигми. Так, мова авторитарного викладача – монолог, який перешкоджає народженню думки в слухачів. Такий викладач не готовий бачити у своїх учнях співрозмовників. Практика взаємодії дозволяє реалізувати функції особистісно-розвивального спілкування, крім цього, в студентів формуються мотивації професійно-особистісного самовдосконалення. Однак натепер існують певні труднощі в зміні стилю навчання викладачами й перетворенні характеру вправ і завдань у бік більш комунікативних (проекти й дискусії). Також нерідко спостерігається скептичне ставлення до застосування комунікативно орієнтованого підходу до навчання іноземних мов у зв'язку з двома принципами, які суперечать глибоко вкоріненим педагогічним традиціям, а саме відсутністю оцінок і контролю з боку викладача в більшості видів навчальної діяльності.

Таким чином, виникає суперечність між наявним потенціалом дисципліни «Іноземна мова» для формування професійної компетентності студентів немовних вишів і недостатньою увагою до можливостей комунікативно орієнтованого підходу до навчання іноземних мов. Актуальність означеної проблеми послужила підставою для написання роботи.

Головним завданням навчання іноземної мови в немовних вищах є формування в учнів професійної іншомовної компетенції. Переважна більшість студентів усвідомлюють важливість опанування іноземною мовою та розглядають її як один із засобів підвищення своєї професійної компетентності й конкурентоспроможності на ринку праці. Однак досвід показує, що найчастіше після закінчення вишу навіть кращі студенти не

володіють навичками спонтанного мовлення, відчувається їх бідний словниковий запас та однотипність оформлення граматичних структур. Спеціально проведені дослідження показали, що понад 90% навчальних занять з іноземної мови переважно спрямовані на навчання системи мови, а не на опанування нею.

Об'єктивно існують три підходи до процесу навчання мови, які через ієрархічну залежність аспектів мови можуть спрямовувати викладача й студента в сторону інтенсифікації навчального процесу або навпаки:

1) Лінгвістичний – підхід, для позначення якого в літературі загальноприйнято застосовується термін мовний. Насамперед цей підхід орієнтований на вивчення самого матеріалу, оформленого у вигляді різних підсистем, текстів, підібраних за тематичним принципом і таке інше. Студенти повинні опанувати основи фонетики, граматики, лексики, синтаксису й пунктуації іноземної мови в єдиній цілісній системі й використовувати отримані навички в самостійній побудові речень, фраз, монологів, діалогів іноземною мовою, що вивчається. Під час навчального процесу студенти знайомляться з окремими структурами іноземної мови й вчать їх об'єднувати в єдину мовну систему, необхідну для комунікативного спілкування. Подібна методика дозволяє системно вивчити граматичний матеріал, фонетику, поповнити лексичний запас, сформувати навички перекладу й читання. Головною рисою такого підходу є заучування матеріалу.

2) Психологічний, або умовно-комунікативний – підхід, спрямований на здобуття та розвиток навичок і вмінь мовленнєвої діяльності, а саме побудову мовних висловлювань або організованих ланцюжків висловлювань. За такого підходу під час навчання роботи з лінгвістичним матеріалом головна увага приділяється психологічним факторам, що впливають на процес вивчення іноземної мови, але які знаходяться поза лінгводидактикою. Серед основних психологічних аспектів вивчення англійської мови найважливішими є такі: мотивація та інтерес до вивчення мови; здібності до вивчення мови; співвідношення мовлення та мови під час вивчення; мовний бар'єр.

3) Комунікативний – такий підхід спрямований на навчання взаємодії під час спілкування та досягнення комунікативної мети. Його основна мета – навчити вільно спілкуватися мовою, адекватно поводитися в різних ситуаціях спілкування. Одночасно із запам'ятовуванням матеріалу виробляються вміння та навички мовленнєвої діяльності. Не підлягає сумніву, що для досягнення мети створення умов, що відповідають умовам реального мовного спілкування, абсолютно необхідно.

З одного боку, всі розглянуті підходи можуть використовуватися на різних етапах навчання. З іншого боку, дисбаланс, що існує натепер у системі української освіти, очевидний: переважають традиційні підходи, що не відповідають потребам сучасного суспільства. На сучасному етапі розвитку світової спільноти (саме вона визначає запит на іншомовну компетенцію) відбувається збільшення контактів між носіями різних мов як для простого спілкування (соціальні мережі, сучасні системи зв'язку, месенджери й таке інше), так і в рамках бізнесу, благодійних і волонтерських проектів. На наш погляд, в основу реформування системи викладання іноземних мов повинен лягти комунікативно орієнтований підхід як найбільш відповідний ситуації глобальної міжкультурної комунікації.

Однак для визначення ефективності використання комунікативно орієнтованого підходу з метою формування профе-

сійної компетентності студентів нижче розглянемо можливості такого підходу й принципи, на яких він ґрунтується. Комунікативний підхід до навчання іноземної мови став основою комунікативної теорії навчання, що розглядає мовну компетенцію в умовах соціальної взаємодії. Особливість комунікативного підходу полягає в досягненні максимальної схожості процесу навчання з реальним процесом спілкування, тобто навчальна ситуація моделює процес комунікації [5, с. 45].

На заняттях у рамках комунікативного підходу часто використовується таке: моделюються ситуації спілкування, максимально наближені до реальних, такі як зорієнтуватися в аеропорту, забронювати номер в готелі, винайняти квартиру, зробити замовлення в кафе й так далі; широко застосовуються різноманітні автентичні матеріали, такі як статті з газет і журналів, відеолекції, уривки з фільмів, рекламні ролики й багато іншого; активно використовується робота в парах і групах: дискусії, спільне виконання вправ, ігри, проєкти; велика увага приділяється знайомству з історією та культурою країн мови, що вивчається; спілкування ведеться переважно іноземною мовою, застосування рідної мови студентами не вітається та по можливості мінімізується; важливим завданням викладача є не передавати знання та виправляти помилки, а скоріше направляти й допомагати учням, а також створювати умови для спілкування.

Мета першого етапу Engagement – захопити студента в процес навчання. Особам, що навчаються, пропонується тема, яку їм було б цікаво обговорювати й за якої вони змогли б використовувати отримані знання, наприклад, обговорення проблеми, фільму й таке інше. На етапі Study викладач пояснює граматичну тему й використання нових слів і виразів, тобто працює над розширенням словникового запасу й опануванням граматики. На стадії Activation виконуються різні вправи для закріплення нової граматики й слів. Це може бути продовження обговорення досліджуваної теми, але вже із застосуванням отриманих знань. Комунікативна методика передбачає дуже простий принцип вивчення граматичних конструкцій у мовній діяльності: ніхто не зубрить теорію. Граматика й лексика вивчаються для спілкування, а не «для галочки». Викладач пояснює те чи інше правило й разом зі студентами починає відпрацьовувати його на практиці, доводячи навичку його використання до автоматизму. Аналогічно роблять і з новими словами: ніякого зубріння, тільки багаторазове практичне застосування.

Слід зазначити, що під час організації іншомовної комунікативної діяльності в студентів виникають певні труднощі. Вони полягають в тому, що, по-перше, не всі граматичні неточності, які допускає особа, що навчається, можуть вважатися несуттєвими носіями мови. По-друге, не всі студенти хочуть концентрувати свою увагу виключно на передачі задуманого сенсу. Ми спостерігаємо значне зниження інтегративної мотивації (тобто бажання думати й діяти як носій мови) в студентів, основним завданням яких є передача сенсу, а не граматична точність. По-третє, це проблематичність розвитку граматичної правильності, якщо головною із самого початку є передача сенсу. У такому випадку може сформуватися більш-менш стійка іншомовна комунікативна діяльність, яка може відповідати основним потребам спілкування в навчальній обстановці, проте водночас вона може не відповідати повністю мовним системам, що використовуються носіями мови.

З усього вищесказаного можна зробити висновок, що вибір підходу до навчання іноземної мови в немовному ВНЗ необ-

хідно робити, виходячи з кінцевої мети навчання, а саме максимально продуктивного використання іноземної мови в природних, а не підготовлених контекстах, а також з урахуванням безлічі специфічних рис, характерних для процесу навчання іноземної мови.

Висновки. Про актуальність і нагальність проблеми вибору найефективнішого підходу до навчання іноземних мов у немовних вишах нині свідчить велика кількість присвячених їй досліджень. Слово «підхід» відкриває широкі можливості в навчанні, тобто завдяки такому трактуванню викладач отримує право навчати іноземної мови тим способом, який найкращим чином підходить до конкретної ситуації навчання. На такому етапі розвитку методик навчання англійської мови найширше застосовуються комунікативно орієнтовані концепції, які забезпечують засвоєння іноземної мови як засобу спілкування та розвивають якості особистості того, хто навчається.

Комунікативно орієнтоване навчання має на меті особистісно орієнтований підхід, акцент переноситься на самих учнів, їм дається більше ініціативи й свободи на занятті. Тому для підвищення освітнього рівня у вищих навчальних закладах немовного профілю повинні використовуватися комунікативні підходи до навчання іноземної мови, оскільки це дозволяє досягти поставленої перед дисципліною іноземна мова мети, а саме навчити студентів спілкуватися з представниками іншомовних культур на їх мові, а також стати кваліфікованим фахівцем на сучасному ринку праці. Використання комунікативно орієнтованого підходу до навчання закладає основи практичного опанування іноземною мовою, які отримують свій подальший розвиток відповідно до специфіки майбутньої професії випускника.

Література:

1. Зимняя И.И. Психология обучения иностранным языкам в школе. Москва : Просвещение, 1999. 222 с.
2. Пассов Е.И. Цели обучения иностранным языкам: учебное пособие / Под ред. Е.И. Пассова, Е.Г. Кузнецовой. Воронеж : НОУ «Интерлингва», 2002. С. 28–31 (Серия «Методика обучения иностранным языкам», № 2).
3. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. Москва : Просвещение, 1991. 223 с.
4. Мильруд Р.П. Современный методический стандарт обучения иностранным языкам в школе. *Иностранные языки в школе*. 1996. № 1. С. 5–12.
5. Жавнер Т.В. Коммуникативный подход при обучении иностранному языку для сдачи международного экзамена студентов технических направлений в вузе. *Siberia Lingua*. 2017. № 3. С. 40–53.
6. Тлисова С.М., Мисходжева Ф.А. Реализация интегративного подхода к обучению профессионально ориентированному иностранному языку на примере коммуникативных заданий для студентов экономических вузов. *Современные тенденции развития науки и технологий*. 2017. № 1–6. С. 109–12.

Mezhuyeva I. Communicative-oriented approach to teaching foreign languages for non linguistic students

Summary. The article examines the “communicative-oriented approach” as a general direction in teaching a foreign language, which includes different methods and teaching techniques. The purpose of this article is to consider the possibilities and principles of the communicative-oriented approach, the advantages of its application for teaching foreign languages in a non-linguistic university and to determine the effectiveness of its use for the formation of students’ professional competence. The theoretical research was based on the works

of famous scientists: L. Shcherba, M. Herbert, S. Krashen, R. Allright, R. Rivers. When solving the problems of this work, the following research methods were applied: study of special literature; research and generalization of domestic and foreign experience; classification method. Modern methodological approaches to the process of teaching foreign languages have been seen. Their main features, goals and capabilities are analyzed. In the course of the study, it was established that the reorientation of teaching methods in favor of approaches aimed at the development of speech activity has an objective and global character that determines the teaching of foreign languages. It can be stated that the various methodological approaches used in the process of teaching a foreign language for a long time did not provide conditions sufficient for the formation of the students' communicative competence. The modern communicative method is a harmonious combination

of many teaching methods, from speaking and writing to reading and listening. The use of a communicative teaching method removes the language barrier. Thus, in order to increase the efficiency of teaching students of non-linguistic universities, it is necessary to use a communicative approach, the end result of which is to form a developed, educated personality capable of using a foreign language as a means of establishing mutual understanding between different nationalities. The questions raised in this article need to be investigated purposefully. Considering that any practical method of foreign language teaching is based on theory, the search for new, more effective techniques and means of teaching communicative grammar, allowing the communicant to build grammatically correct sentences, takes a leading position.

Key words: communicativeness, principles of the communicative approach, formation, development, influence.